

บทที่ ๕

บทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดต่อสังคม

เพลงพื้นบ้านมีบทบาทต่อสังคมมนุษย์มาแต่สมัยโบราณ การขับร้องเพลงพื้นบ้านเกิดจากแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตในสังคม ไม่ว่าจะเกิดจากการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลหรือส่วนรวม เพลงพื้นบ้านจึงมีความผูกพันและสำคัญต่อท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของอย่างยิ่ง ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์เพลงบอกบุญเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของเพลงบอกบุญที่มีต่อสังคมจังหวัดตราด

วิลเลียม อาร์ บาสคอม (William R. Bascom) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องบทบาทของคติชนไว้ในบทความเรื่อง “บทบาทสี่ประการของคติชน” (Four Functions of Folklore)^{๑๔๖} ว่าเราสามารถจัดกลุ่มบทบาทของคติชนได้ ๔ กลุ่มกว้างๆ คือ บทบาทด้านการช่วยรักษามาตรฐานทางสังคมและสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Maintaining Conformity) บทบาทด้านการอธิบายวัฒนธรรม (Validating Culture) บทบาทด้านการให้การศึกษา (Education) และบทบาทด้านการสร้างความบันเทิงให้คนในสังคม (Amusement) นอกจากนี้บาสคอมยังกล่าวว่าบทบาททั้งสี่ประการของ คติชนสามารถแบ่งย่อยได้อีกตามความหลากหลายของปัจจัยทางสังคม ที่อาจมีความโดดเด่นต่างกัน^{๑๔๗} ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวความคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทของเพลงบอกบุญ โดยประยุกต์ให้สอดคล้องกับบทบาทของเพลงบอกบุญที่เป็นอยู่จริงในสังคม จากการศึกษาพบว่า เพลงบอกบุญ จังหวัดตราดมีบทบาทต่อสังคมตามลำดับความสำคัญดังนี้

๕.๑ บทบาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม

การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมนับเป็นหัวใจสำคัญของการร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ซึ่งเป็นการช่วยรักษามาตรฐานทางสังคมอย่างหนึ่ง (Maintaining Conformity) เพราะในการร้องเพลงบอกบุญชาวบ้านจะนำรายได้ทั้งหมดถวายแด่วัดเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในบทร้อง

^{๑๔๖} William R. Bascom. "Four Functions of Folklore" The Study of Folklore . ed. By Alan Dundes. (New Jersey: Prentice – Hall.Inc. 1965.) p. 290.

^{๑๔๗} Ibid., p. 297.

ฉันมานั่งจ้องจ้องร้องขอทาน
ขอทานเอาไปเข้าวัดเข้าวา

ร้องขอกับคนชาวบ้าน ๆ
ทำบุญเดือนห้าเทศกาลสงกรานต์
(เพลงขอทาน)

ลูกมาร้องเพลงรำภา
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า
ถึงทางวัดเขาติดขัด
คนละเล็กคนละน้อย
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว
ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย..บุญ

ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
เขาไว้ยังวัด..เอ๋ย...วา
สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
ก็ตามแต่แม่จะศรัท..เอ๋ย...ธา
ลูกจะเอาไปเข้ายังวัดวา

(เพลงรำภาข้าวสาร)

สิบนิ้วบิขันธ์จบหัตถ์
ลูกจะมาเรียไรมันก็ยาก
จึงคิดขึ้นมาเอง

ลูกคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
จะมากอกปากก็ยังเกรง
ก็ว่าเป็นเพลงพรรณนา

(เพลงขอทาน)

แจ้วแจ้วแว่วมาตามสายลม
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง
ศรัทธาเกิดแม่ใจ....เอ๋ย..บุญ

แม่อย่าขึ้นอย่าชมแม่คุณชา
พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา

(เพลงขอทาน)

- การสืบทอดพระสงฆ์

การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมมีเหตุผลสำคัญคือ ทั้งวัดและบ้านต่างก็เป็นสถาบันทางสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวไว้ สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรมเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานผูกมัดคนไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมดำรงอยู่ได้และเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคน

หลายๆ คนไว้ด้วยกัน^{๑๔๔} ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยพระภิกษุสงฆ์เพื่อฟังพระธรรมเทศนาให้จิตใจสงบร่มเย็น และเป็นหนทางอันนำไปสู่สวรรค์ หรือพระนิพพาน ทั้งยังต้องอาศัยสถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรมทางสังคม เช่น งานประเพณีต่างๆ และกิจกรรมส่วนบุคคล เช่น งานบวช งานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ในอดีตวัดยังเป็นสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันวัดก็ต้องการความช่วยเหลือจากชาวบ้านเช่นกัน ทั้งในด้านอาหาร ด้านการสร้างศาสนสถาน ซึ่งก็ต้องอาศัยกำลังกาย และกำลังทรัพย์ของชาวบ้าน ดังปรากฏในบทร้อง

เชิญเกิดแม่คุณลูกนำบุญมาส่ง อย่าได้ไหลหลงเกิดนะหลวงพี่
บ้านจะต้องอาศัยวัดวัดต้องอาศัยบ้าน จะต้องพึ่งพานกันอยู่เช่นนี้
ถ้าไม่ได้พวกเราคงขาด สิ่งสารพัดก็ไม่มี

(เพลงขอทาน)

เอาไปถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ท่านเป็นอาจินอยู่ครองไตร
ที่บ้านของฉันไม่สู้จะขาด จะนิ่งกันเสียหมดก็ไม่ได้อ
แต่ที่วัดค่อนข้างจะอด ใครจะมาปรองดองเอาใจใส่
ถ้าไม่ได้พวกเราเป็นเจ้าของ จึงจะแลมาใส่...เอ๋ย...บุญ
ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ

(เพลงขอทาน)

เพลงบอกรับบุญจึงมีบทบาททั้งโดยตรงต่อพระสงฆ์คือ อุปถัมภ์พระสงฆ์ให้อยู่ในสถานภาพที่ไม่ขาดแคลน เพื่อจะได้คลายกังวลและตั้งใจศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ และโดยอ้อมโดยการสร้างหรือปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในวัด เพื่อให้พระสงฆ์มีความเป็นอยู่ที่ดี

การที่ชาวบ้านต้องเป็นหลักในการบอกรับบุญรับบริจาคทานด้วยตนเองนั้น เนื่องจากเป็นข้อบัญญัติในพระพุทธศาสนาที่ให้พระภิกษุสงฆ์ต้องดำรงชีพด้วยความสมณะ ห้ามออกเดินเรียไรชาวบ้าน เพราะไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับพุทธบัญญัติ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก วังสสูตร เล่มที่ ๒๑ ข้อ ๒๘ เรื่อง อริยวงศ์ ๔ ความว่า

^{๑๔๔} อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.) หน้า ๒๕.

๒๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยวงศ์ ๔ ประการนี้ นักปราชญ์สรรเสริญว่า เป็นเลิศ มีมานาน เป็นเชื้อสายแห่งพระอริยะ เป็นของเก่า ไม่กระจัดกระจาย ไม่เคยกระจัดกระจาย อันบัณฑิตย่อมไม่รังเกียจ จักไม่รังเกียจ วิญญูชนทั้งสมณะ และพราหมณ์ไม่เกลียด อริยวงศ์ ๔ ประการเป็นไฉน คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งสันโดษ ด้วยจีวรตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจีวรเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้วก็ไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องรื้อออกใช้สอยอยู่ ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า ซึ่งนักปราชญ์สรรเสริญว่าเป็นเลิศ ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้ว ก็ไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องรื้อออก บริโภคอยู่ และย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการสันโดษด้วย บิณฑบาตตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า ซึ่งนักปราชญ์สรรเสริญว่าเป็นเลิศ ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้วย่อมไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญา เครื่องรื้อออกบริโภคอยู่และย่อมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วย เสนาสนะตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า

จากข้อห้ามที่ปรากฏในพระวินัยข้างต้น จึงทำให้ชาวบ้านต้องหมั่นตรวจตราดูแลว่าสิ่งใดที่วัดขาดแคลน เพื่อจะได้จัดหามาให้ครบถ้วน ดังในบทร้องเพลงขอทาน

แม้จะดำริให้ทานแบ่งปันสิ่งของ
จะได้บำบัดขจัดความยาก

เป็นเงินเป็นทองของจำเป็น
การเป็นพระท่านลำบากเราแลเห็น

ท่านจะไปเรียกร้องของจำเป็น มันมีกฎมีเกณฑ์เป็นกรอบการ
 เชิญแม่ทำงานกับพระ หวังความสำเร็จ เอ๊ย.... ใจ
 เชิญแม่เสียสละเป็นทาน (เพลงขอทาน)

ผู้ร้องได้ให้เหตุผลในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้ว่า จะช่วยให้
 พระพุทธศาสดารองอยู่ต่อไปได้ในสังคม และอยู่ได้ถึง ๕,๐๐๐ ปีตามความเชื่อของชาวพุทธ
 ดังบทร้องในเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ดังนี้

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
 ศาสนาจะตั้งอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน
 (เพลงขอทาน)

ศาสนาดั่งไว้ห้าพันโลกปี บารมีท่านสร้างผล
 ผลคือผลทานเป็นฐานรอง ประคับประคองสร้างกันมา
 (เพลงขอทาน)

- การสืบทอดพระธรรม

บทบาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาของเพลงบอกบุญจังหวัดตราดมิได้มี
 เพียงขอรับบริจาคเงินเพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังได้กระตุ้นเตือนเรื่องราว
 ในพระพุทธศาสนาได้แก่ พุทธประวัติ และชาดก รวมทั้งหลักธรรมต่างๆ โดยสอดแทรกไว้ใน
 บทเพลงอีกด้วย เช่น เรื่องทาน กรรม ไตรลักษณ์ ดังตัวอย่าง

พ่อแม่เอ๊ยอย่าพะวงว่ามันคงกินนาน แคลมเดียวเท่านั้นก็เปลี่ยนไป

จะเป็นลมออกหรือลมเข้า แล้วหยุดสุดที่จะหมาย
 นี่แหละมันขึ้นความตายทั้งสังขาร อย่าว่าแต่หาบแต่คอนนอนนยังจะกินกัน
 เมื่อยังมีชีวิตอยู่ดูว่าสำคัญ สร้างอารมณ์อย่างนี้อย่างนั้นไป
 สร้างอุปาทานยึดมั่นว่าชาติ ไม่รู้ว่าธาตุทั้งสี่ในสังขาร
 เรามีเปลี่ยนแนวความคิด ให้จิตเบิกบาน

บั้นปลายจะได้สุขสันต์ ด้วยผลทานบาร..... เอ๋... มี
 บั้นปลายจะได้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ เอ็ง เอ็ง เอ๋ สุขสันต์
 บั้นปลายจะได้สุขสันต์ ด้วยผลทานบาร..... เอ๋... มี

(เพลงขอทาน)

ท่านทั้งหลายอย่าได้เข้าใจผิด เรามาพูดถึงเรื่องกายกับจิตแบ่งออกไป
 กายของสัตว์มีเกิด โดยชาติกำเนิดวัฏจักรใหญ่ใหญ่
 อย่าเอาจิตไปกังวลสนใจ มันหมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่องของมัน
 เรามาทำให้ดีตรงที่สุขสันต์ จิตอันสร้างวิมานแห่งความหมาย
 จะยับยั้งความตายคงเป็นไปไม่ได้ เต็มว่าทำบุญแล้วเสียดาย
 ทำให้ดีแต่ยังมีโรคภัย ก็ไอ้โรคทั้งหลายเกิดได้ทั้งนั้น
 ถึงพระองค์ท่านปลงได้ พันภัยจิตอันตราย
 แต่โรคในกายของท่านใช้หมดไป มีความคิดให้ติบางที่โรคก็หาย
 ด้วยจิตไม่ฝักใฝ่ในสังขารแต่ต้องบำบัดกันไว้บ้าง เกิดถึงร่องครวญครางจิตไม่สบาย
 ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ
 ถ้าจิตเราดีมีภูมิต้านทาน โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป
 ถึงยังงี้ก็ไอ้แกไอ้เจ็บไอ้ตาย วัฏจักรของมัน
 อย่าทำให้ทุข์ร้อนผ่อนลดลง เรามาปลดปลงเรื่องสังขาร
 มีธาตุดินยี่สิบตั้งอยู่ไม่นาน ไฟอีกส่นนั้นก็หายไป
 รวมน้ำสิบสองทำให้โตใหญ่ ทั้งลมหกวกวนขึ้นลงได้
 หมุนเวียนเปลี่ยนไปในสังขาร เมื่อยังมีความรู้สึกอยู่
 อุดสาหะทำบุญทานทาน จะได้สุขสันต์สำราญ เอ๋ ... ใจ
 อุดสาหะทำ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ เอ็ง เอ็ง เอ๋ บุญทานทาน
 อุดสาหะทำบุญทานทาน จะได้สุขสันต์สำราญ เอ๋ ... ใจ

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้การที่คนไทยส่วนใหญ่มีแนวความคิดว่าการขึ้นศักราชใหม่หรือขึ้นปีใหม่เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ควรเริ่มต้นประกอบคุณความดี การกระตุนเดือนให้กระทำสิ่งที่ดีตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในวันสงกรานต์จึงยอมทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญในการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามที่กล่าวถึงในบทร้อง ดังตัวอย่าง

สงกรานต์คือได้ผ่านพ้น	พวกเราทุกคนได้พ้นผ่านไป
เราได้ใช้ความคิดบางครั้งก็ผิดบางครั้งก็ถูก	ทั้งทุกข์ทั้งสุขให้รอดพ้นผ่านไป
นับว่าที่ทำยังเป็นกรรมฝ่ายดี	ของท่านยังมีสันทนสนุนเอาไว้
วันนี้เริ่มต้นทุกคนตั้งใจ	อันประเพณีคนไทยพ่อแม่ทำมา
เขาทำด้วยจิตไมตรีได้มีความสุข	ละเหตุเกิดทุกข์ชั่วร้ายนานา
เราทุกคนควรรักษา	จะได้นำพาให้สุขสำราญ
วันนี้ทำบุญเกื้อหนุนทางวัด	หลายสิ่งยังขัดทางวัดต้องการ

(เพลงรำภาข้าวสาร)

ความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดบทบาทการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยรวมถึงการสร้างสรรคเพลงบอกบุญ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับวัดอย่างมากเพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านจึงใกล้ชิดกับวัดอย่างมาก อย่างไรก็ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือนี้ มิได้เป็นการนับถือแบบพุทธปรัชญา แต่เป็นการนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ดังที่ฉลาดชาย รมิตานนท์ อธิบายลักษณะของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านไว้ว่า

.....พุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติอยู่จริงในหมู่พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีอยู่สองประเภท หรือสองระดับ ระดับแรก คือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา (Orthodox Theravada Buddhism) ซึ่งเรามักจะพูดกันว่าเป็น “แก่น” ของพุทธศาสนา หรือบางท่านก็กล่าวว่า เป็นวิทยาศาสตร์ หรือไม่ขัดกับวิทยาศาสตร์ หรือเหนือกว่านั้นก็คือ เป็นสัจธรรม แต่อย่าลืมว่ายังมีพุทธศาสนาอีกระดับ หรืออีกแบบหนึ่งที่มีกัฬพัวพันอยู่กับอิทธิปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนต์คาถา บาป-บุญ นรก-สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้มีความสำคัญตรงที่เป็นพุทธศาสนาที่ “ชาวบ้าน” คือคนไทยจำนวนมากเชื่อถือและปฏิบัติอยู่ และน่าเชื่อว่ามีมากกว่าแบบแรก พุทธศาสนาที่จัดว่าเป็นพุทธศาสนดาแบบชาวบ้านได้นั้น ต้องมีลักษณะดังนี้ กล่าวคือ แง่คิดหรือการอบรมที่ให้แกศาสนิกชนจะเป็นเรื่อง

เกี่ยวกับทางโลก พุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการผสมผสาน
ระหว่างพุทธศาสนาหลักทิพราหมณ์และความเชื่อเรื่องผีสังเทวดาจน
เป็นระบบเดียวกัน ระบบความเชื่อเช่นนี้ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะ
พึ่งพาอาศัยกันซึ่งกันและกัน.....^{๑๔๙}

ผลจากความเชื่อเรื่องบุญ-บาป จากการนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจึง
เป็นกลไกให้เกิดการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของ
พ่อเพลงแม่เพลงส่วนใหญ่ที่เชื่อว่าการช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็น “บุญใหญ่” ส่วนการ
เพิกเฉยต่อความขาดแคลนของวัดถือเป็น “บาปหนัก” และจะทำให้ตกนรก^{๑๕๐} ดังที่พ่อเพลงแม่
เพลงทุกคนมีความเชื่อว่าการร้องเพลงบอกบุญเป็นการสั่งสมบุญสำหรับชาติหน้า การอุทิศตัว
แต่พระพุทธศาสนาของพ่อเพลงแม่เพลงถือเป็นปฏิบัติบูชา มีอานิสงส์มากกว่าอามิสบูชา
ผู้วิจัยจึงสังเกตว่า บรรดาพ่อเพลงแม่เพลงที่ออกมาบอกบุญส่วนใหญ่มีอายุประมาณ ๖๕ - ๗๕
ปี สามารถเดินบอกบุญได้เป็นระยะทางถึง ๗ - ๘ กิโลเมตร แม้ว่าจะเหนื่อยก็ไม่ยอมหยุด แม่
เพลงกล่าวว่าทำด้วยแรงศรัทธา แม้ว่าจะตายในขณะที่เดินบอกบุญก็จะไม่เสียดายชีวิต เพราะถือ
ว่าได้ทำกุศลก่อนตายแล้ว^{๑๕๑}

การสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยประเพณีการร้องเพลงบอกบุญยังนับเป็นการ
สืบทอดศรัทธาและเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้วในอดีตอีกด้วย เพราะ
บรรพบุรุษของชุมชนมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงตั้งเจตนารมณ์ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา
ไว้ให้ดำรงอยู่ในสังคม เพื่อให้ลูกหลานของตนได้มีโอกาสในการรับรู้ และเรียนรู้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา การร้องเพลงบอกบุญจึงนับเป็นการสืบทอดศรัทธาและเจตนารมณ์ของบรรพ
บุรุษด้วย

๕.๒ บทบาทด้านการให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน

การให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน ตรงกับของบทบาท
ด้านการสร้างความบันเทิงให้คนในสังคม (Amusement) ในบทบาทสี่ประการของคติชนของบาสค
อม เพราะในนิทาน หรือเพลงพื้นบ้าน ที่สร้างความบันเทิงจะช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจ

^{๑๔๙} ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. (กรุงเทพฯ: พายัพ ออฟเซต พรินท์, ๒๕๒๗.)
หน้า ๓๓ - ๓๕.

^{๑๕๐} กิมโซ๊ะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ วันที่ ๒๐ ตุลาคม
๒๕๔๓ .

^{๑๕๑} นางชุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด สัมภาษณ์ วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๖

ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์ปัจจุบัน

ขอให้ร่ำรวยขอให้ทรัพย์สิน	ไหลมาเทมา
ตั้งน้ำเรื่องรอง	ตั้งล่องธารา
จบหัวจบเกล้าโปรดนำมา	ลูกรักจะพา เอ๋ย ไป

(เพลงขอทาน)

มีลูกหญิงขอให้สอนง่าย	ถ้ามีลูกชายขอให้โอนอ่อน
ปวดหัวตัวร้อน	แม่จำอย่าได้มี

(เพลงขอทาน)

ถ้ามีบุตรหญิงขอให้ว่าง่าย	ขอให้มีบุตรชายทั้งชายชวา
อยู่ดีกินดีกว่านี้หนา	ก็ลูกรักต้องลา...เอ๋ย...ไป

(เพลงขอทาน)

ให้มีผู้ช้าวอยู่ข้างเหนือ	ให้มีผู้เกลืออยู่ข้างใต้
ให้มีบุตรหญิงให้ว่าง่าย	ให้มีบุตรชายเสียให้โอนอ่อน

(เพลงขอทาน)

ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์ภายหน้า

ยามจะให้จงตั้งจิต	อุทิศเพื่อเครื่องอามิสจิตศรัทธา
เกิดชาติใดใดขออย่าได้ยากจน	ขอบุญกุศลแห่งตัวข้า

(เพลงขอทาน)

เช่นเมื่อสร้างกุศลไปข้างหน้า	เหมือนดังได้เคหาที่โตใหญ่

(เพลงขอทาน)

ถ้าเกิดชาติใดขอใจจำนง	อยู่ในพุทธองค์พระสัมมา
เมื่อยามวางวายก็จะได้เป็นผล	พาท่านไปลเมืองวิมาน
ที่แน่แล้วรักษาศีลทำทานจะสุขสันต์	จะเป็นชนได้ขึ้นวิมานสำราญ เอ๋ย ใจ

(เพลงขอทาน)

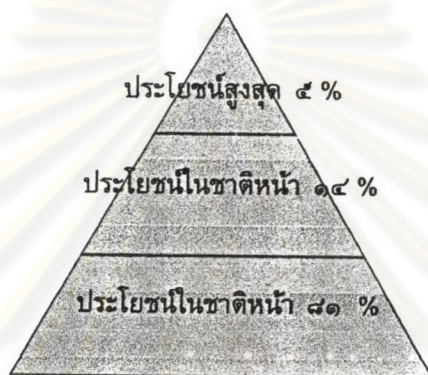
ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์สูงสุด

มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย
ขอให้บุญนำส่งตรงนิพพาน

อย่าให้ลูกคอยอยู่นานนาน
จะได้สำเร็จ เอ๊ย ใจ

(เพลงขอทาน)

จากการศึกษา “บทให้พร” ที่ปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ๒๑ บท พบว่ามีการกล่าวถึงประโยชน์ในชาติปัจจุบัน ๑๗ บท ประโยชน์ในชาติหน้า ๓ บทและประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน ๑ บท ดังเขียนเปรียบเทียบด้วยแผนภูมิเป็นร้อยละได้ดังนี้

จากแผนภูมิต่างกันแสดงให้เห็นสัดส่วนความนิยมของบท “พร” ที่ปรากฏในบทร้องของเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ที่มีความแตกต่างกันตามระยะเวลาที่คาดหวังให้พรสัมฤทธิ์ผล ผู้ร้องประพันธ์บทร้องให้พรได้ครอบคลุมกับแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่าบทร้องให้พรที่นิยมร้องมากและมีหลายสำนวน คือ บทที่กล่าวถึงประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ภพหน้า ซึ่งล้วนเป็นพรที่ยังวนเวียนอยู่ในโลกียสุข ในสังสารวัฏ ในขณะที่บทร้องให้พรที่กล่าวถึงพรที่เป็นประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน กลับเป็นบทที่ไม่นิยมร้องและมีเพียงสำนวนเดียว ซึ่งสะท้อนค่านิยมของคนในสังคมปัจจุบันที่ยังให้ความสำคัญกับความสุขในสังสารวัฏ มากกว่าที่จะมุ่งสู่พระนิพพาน

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์มีส่วนทำให้คนในชุมชนยอมรับในสภาพปัจจุบันและจินตนาการไปถึงความสุขในชาติภพหน้า ซึ่งจะทำให้สังคมสงบสุข บทบาทนี้จะช่วยให้คนในสังคมมีกำลังใจในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไปและกระตุ้นเตือนให้ทำความดี เพื่อที่จะได้พบกับสิ่งที่ดีที่ตนคาดหวังกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

๕.๓ บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน (Maintaining Conformity) แสดงออกด้วยการจัดแบ่งหน้าที่ในการบอกบุญของชาวบ้าน ทุกคนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของการบอกบุญเพื่อสั่งสมบุญร่วมกันและทำนุบำรุงวัดในชุมชนของตนให้ยิ่งใหญ่และสวยงามกว่าวัดอื่นๆ ในบริเวณนั้น เพราะถือว่าความยิ่งใหญ่และความสวยงามของวัดเป็นหน้าเป็นตาและความภาคภูมิใจของคนในชุมชนด้วย ผู้วิจัยพบว่าในการบริจาคทานของชาวบ้านนั้น หากเป็นชาวบ้านต่างถิ่นมาบอกบุญโดยมากชาวบ้านจะบริจาคไม่มาก คือประมาณ ๒๐ - ๕๐ บาท แต่หากเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน จะบริจาคตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ บาท ขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อแสดงความศรัทธาต่อวัดของตน

ในการออกบอกบุญแต่ละครั้งมักจะมีผู้นำกลุ่มเรียกว่า “โตไผ่” หรือผู้จัดการคณะเป็นแกนนำในการจัดตั้งคณะเพลง เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก ได้แก่ นางชนุน ทวีผล และนางกิมโชะ ขำสม คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี ได้แก่ นางออน สุขัง และนางสวิง วงศ์ทอง คณะเพลงรำภาขาวสารวัดคลองขุด ได้แก่ นายอุทัย เจริญพิช คณะเพลงเดินบวทรช้าวสาร ได้แก่ นายบรรทม และนางวิมล เพชรรัตที เป็นต้น การแบ่งหน้าที่บอกบุญของชาวบ้านนั้น กระทำโดยการแบ่งกลุ่มคนตามความถนัดและความสนใจ ชาวบ้านที่มีความสามารถด้านการร้องก็จะเป็นต้นเสียงหรือเป็นพ่อเพลงแม่เพลงในการร้องเพลงบอกบุญ ชาวบ้านที่มีความสามารถทางดนตรีก็เล่นเครื่องดนตรีให้จังหวะแก่คณะเพลง คนทั้งสองกลุ่มนี้จะรวมเข้าเป็นคณะเพลง จึงเป็นกุศโลบายในการสร้างความเท่าเทียมกันด้วย เพราะไม่ว่าคนจนหรือรวยก็กลับมามีสถานภาพเท่าเทียมกันในชั่วเวลาขณะหนึ่ง โดยมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งร่วมกัน และมีบทเพลงกับดนตรีเป็นสิ่งเชื่อมเป็นสายสัมพันธ์ ช่วยทำให้ชาวบ้านมีความสามัคคีได้ ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีความถนัดทั้งในด้านการร้องและทางดนตรีมักจะช่วยเหลือในฐานะของการเป็นผู้บริจาคแทน รวมทั้งจัดเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มแก่คณะเพลงในตลอดระยะทางที่คณะเพลงเดินทางไป ทั้งนี้โดยมิได้ปิดกันเชื้อชาติ ศาสนา ดังจะเห็นได้จากบทร้องของเพลงขอทานบทหนึ่งที่ว่า

“ให้ปวงสัตว์โลกวิปโยคให้ร่มเย็น อย่ามีกรรมมีเวรรักษากายรักษาใจ

แต่ท่านไม่บังคับใครจะนับถืออะไร เพียงแต่บอกทางให้ไม่ว่ากัน

แต่สิ่งที่ดีเราควรมีสติดำรงแต่ชอบ เราควรมีไข่มิชอบระบอบการ

ที่แน่นแ่นวรัรักษาศีลทำทานจะสุขสันต์ จะเป็นชนได้ขึ้นวิมานสำราญ เอ๊ย .. ใจ”

(เพลงขอทาน)

จากการแบ่งหน้าที่ของชาวบ้านในข้างต้นจะเห็นได้ว่าทุกคนต่างมีหน้าที่และมี
ส่วนร่วมในการบอกบุญครั้งนี้จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ดังปรากฏในบท
ร้องว่า

คืนนี้พวกผมที่ยินดี	ร่วมสามัคคีร่วมกันมา
บ้านนี้แล้วก็ไปบ้านหน้า	บอกบุญทั่วกันทุกเคหา
มิได้ลำเอียงเบี่ยงบิด	ถือสุจริตร่วมกันมา
ได้บ้านนี้แล้วได้บ้านนั้น	ประสบกันนานา
มิได้เลือกที่รักมักที่ชัง	ด้วยตั้งใจเป็นกลางพวกผมมา

(เพลงขอทาน)

ในการร้องเพลงบอกบุญนั้นดังที่กล่าวไปในบทที่ ๓ เรื่องธรรมเนียมการตามไป
สมทบกับคณะเพลงแล้วว่า เมื่อคณะเพลงเดินร้องไปสักระยะหนึ่งชาวบ้านที่คณะเพลงไปบอก
บุญก็มักจะติดตามมากับคณะเพลงเพื่อร่วมร้องเพลงบอกบุญด้วย ธรรมเนียมปฏิบัตินี้แสดงให้เห็น
ถึงความเห็นอกเห็นใจของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะการที่คณะเพลงเปิดโอกาสให้
ชาวบ้านได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มคณะผู้ร้องได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นกลุ่มเดียวกัน
สภาพสามารถเลื่อนไหลจากการเป็น “ผู้ฟัง” มาเป็น “ผู้ร้อง” โดยไม่มีข้อห้าม

นอกจากนี้เมื่อคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดเข้าไปบอกบุญนอกหมู่บ้าน และ
หมู่บ้านที่ไปนั้นมีชาวบ้านที่เคยอยู่หมู่บ้านเดียวกับคณะเพลงไปอาศัยอยู่ ชาวบ้านผู้นั้นก็จะ
ทักทายและต้อนรับคณะเพลงเป็นอย่างดี โดยอาจจะอำนวยความสะดวกเช่น จัดหาอาหารมา
รับรอง หรือ แนะนำบ้านต่อๆ ไป หรือเตือนว่าบ้านไหนมีสุนัขดุ ในบางครั้งชาวบ้านนั้นอาจ
ถึงกับร่วมบอกบุญไปกับคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดด้วยก็มี ซึ่งเป็นเสมือนเครือข่ายของ
ชุมชนที่ต้องการจะช่วยบ้านเกิด แสดงให้เห็นถึงความสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมเดียวกันที่มีเพลง
บอกบุญจังหวัดตราดเป็นสื่อกลาง

๕.๔ บทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้าน

ในยุคก่อนที่จะมีวิทยุโทรทัศน์ เพลงพื้นบ้านได้ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนกระจาย
ข่าวสารในสังคม เพลงบอก (ภาคใต้) เพลงตรุษ (สุรินทร์) ทำหน้าที่บอกให้รู้ถึงเทศกาล

ปีใหม่แล้ว เชิญชวนชาวบ้านเตรียมตัว เตรียมจิตใจต้อนรับปีใหม่ที่มาถึง^{๑๔๓} เช่นเดียวกับ เพลงบอกบุญจังหวัดตราดที่จัดได้ว่าเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่ง และทำหน้าที่ในการประกาศ วันสงกรานต์เช่นเดียวกัน

"แจ้วแจ้วแว่วมาตามสายนอก แม่อย่าอึดอย่าอดแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์ พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา "

(เพลงขอทาน)

หากแต่พันธกิจที่สำคัญไปกว่านั้นคือการเป็นสื่อกลางระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยคณะเพลงบอกบุญจะแจ้งความขาดแคลนและความต้องการของวัดแก่ชาวบ้าน เพราะคณะ เพลงบอกบุญจังหวัดตราดเป็นเสมือนสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด เมื่อวัดขาดแคลนสิ่งใด ต้องการสิ่งใด ก็จะอาศัยพ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญจังหวัดตราดขับร้องบรรยายสภาพความขาด แคลนของวัดเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบ และร่วมบริจาคทาน โดยฝากไปกับคณะเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ดังนั้นการเป็นสื่อพื้นบ้านของเพลงบอกบุญจึงเป็นกลไกที่ช่วยสืบทอด พระพุทธศาสนา อันเป็นการรักษามาตรฐานทางสังคม (Maintaining Conformity) ด้วย ทั้งนี้ เพราะเนื่องจากข้อจำกัดทางพระวินัย พระสงฆ์จึงไม่สามารถจะบอกบุญกับชาวบ้านโดยตรงได้

"แม่จะคำริให้ทานแบ่งปันสิ่งของ เป็นเงินเป็นทองของจำเป็น
จะได้บำบัดขจัดความยาก การเป็นพระท่านลำบากเราแลเห็น
ท่านจะไปเรียกร้องของจำเป็น มันมีกฎมีเกณฑ์เป็นกรอบการ "

(เพลงขอทาน)

แต่อย่างไรก็ดีก่อนออกไปบอกบุญ คณะเพลงก็จะปรึกษาเจ้าอาวาสวัดหรือ มัคคานายกวัดว่า ในปีนี้ต้องการนารายได้ไปใช้ในกิจการใดของวัด เพื่อที่นำไปชี้แจงแก่ผู้ให้ทาน ได้เช่น ในปีนี้ต้องการรายได้สำหรับสร้างโบสถ์ ปีหน้าต้องการรายได้สำหรับสร้างศาลาการ เปรียญ ปีต่อไปต้องการรายได้สำหรับสร้างฌาปนสถาน เป็นต้น ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้มักใช้ เวลาสร้างล้วนแล้วแต่ไม่น้อยกว่า ๑ ปี ดังนั้นในการสร้างศาสนสถาน ๑ หลัง อาจจะเป็นประเด็น สำหรับใช้บอกบุญได้หลายปี เพราะต้องใช้กำลังทรัพย์เป็นจำนวนมากในการก่อสร้าง ดัง ตัวอย่างบทร้องเพลงขอทานวัดท่าพริกที่ต้องการนารายได้ไปใช้สำหรับการสร้างศาลาการ เปรียญ

^{๑๔๓} สุกัญญา สุภายา . เพลงพื้นบ้านศึกษา, (กรุงเทพฯ: ศูนย์คติชนวิทยาร่วมกับโครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.) หน้า ๘๔.

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม แม่อย่าขึ้นอย่าชมแม่คุณชา
 ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
 คราวนี้คงมีหวัง นำเงินไปสร้างว่าศาลา
 ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

(เพลงขอทาน)

คณะเพลงบอกบุญมักสื่อสารถึงเรื่องราวความขาดแคลนของวัดและระบุถึงสิ่งที่ต้องการ ในอดีตคณะเพลงมักแจ้งแก่ชาวบ้านว่าทางวัดต้องการข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวสารนั้นจะเป็นสิ่งที่ต้องการมากที่สุด เพราะเนื่องจากทางวัดต้องเตรียมการสำหรับเลี้ยงคนในงานเทศน์มหาชาติในช่วงปลายเดือน ๕ ต่อเดือน ๖ คือต่อจากเทศกาลสงกรานต์ ดังนั้นข้าวสารจึงเป็นสิ่งที่นิยมบริจาคกันมากที่สุด นอกเหนือจากข้าวสารแล้ว "น้ำตาล" เป็นของที่หายากอย่างหนึ่งในสมัยนั้น คณะเพลงก็มีกระบวนไปในเพลงเพื่อขอรับบริจาคด้วย ดังตัวอย่าง

" น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารพักแพง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า
 ของสดสดนะมันหมดเร็วหน่อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า "

(เพลงขอทาน)

การร้องขอรับบริจาคทานของคณะเพลงในระยะหลังมักจะระบุว่าวัดขาดเงินทองมากกว่าที่จะระบุขอข้าวสารดังเช่นในอดีต แต่ก็ตรงกับความต้องการของวัดที่ปัจจุบันนี้ทางวัดก็ต้องการเงินมากกว่าข้าวสารอาหารแห้งเช่นกัน ทั้งนี้เพราะสามารถนำไปใช้จ่ายได้ตามที่วัดต้องการ หรือจะเก็บไว้เป็นกำลังทรัพย์ในการสร้างศาสนสถานของวัดต่อไปก็ได้

" แต่การขอทานนั้นมีประโยชน์ สร้างวัดสร้างโบสถ์ที่อาศัย
 ไทยทานส่วนรวมร่วมกันเป็นก้อน สร้างของถาวรไว้ทั่วไป
 วัดวาอารามคร่ำคร่า แม้เมื่อได้เงินมาก็สร้างใหม่
 ที่ไหนมุ่งจากก็ปลดเปลื้อง เปลี่ยนเป็นกระเบื้องให้สุกใส
 จะได้เจริญเงินเรามี เชิญร่วมสามัคคีกันเกิดนาย
 จะจัดให้เด่นเห็นทันตา สำหรับเมื่อคนจะมาและคนจะไป
 จะได้ขึ้นนัยน์ตาศรัทธาเกิดนาย ผลบุญจะได้ เอ๋ย..... ดี"

(เพลงขอทาน)

๕.๕ บทบาทด้านการให้ความบันเทิง

เพลงบอกรับของชาวจังหวัดตราดนับเป็นมหรสพสำคัญที่สร้างความบันเทิง (Amusement) ให้แก่คนในสังคมอย่างหนึ่ง สำหรับสร้างความรื่นเริงใจในช่วงเวลาอันเป็นมงคล คือวันสงกรานต์ ทั้งนี้ชาวบ้านหาได้สนใจว่าเป็นเพลงของพวกกวีพิภพที่ไร้เกียรติ ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านกลับมองว่า คณะเพลงบอกรับจังหวัดตราดนั้นนอกจากจะเป็นเครื่องมือสร้างความบันเทิงใจให้ถึงที่แล้ว ยังเป็นเสมือนสะพานที่ทอดไปยังสวรรค์ เพราะเมื่อทำบุญกับคณะเพลงบอกรับจังหวัดตราดแล้วย่อมไปเกิดบนสวรรค์

เพลงบอกรับจังหวัดตราดโดยเฉพาะเพลงขอทานเป็นเพลงที่สนุกสนาน จังหวะและคำพาให้เร้าใจรื่นเริงไปตามเพลง ซึ่งทำให้ทั้งผู้ฟังและผู้ร้องผ่อนคลายอารมณ์ไปในตัวด้วย ทั้งนี้เพราะเพลงขอทานนี้มีจังหวะกระชั้นอย่างเพลงชั้นเตี้ย คือเดินจังหวะฉิ่งฉับ – ฉิ่งฉับตลอดไป เทียบเท่ากับจังหวะเพลงอีแซวได้ การร้องจึงฟังดูรวดเร็วไม่ยืดเยื้อ ดังนั้นเมื่อได้ฟังก็จะมีความรู้สึกสนุกสนาน ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมด้วย เช่น การปรบมือให้จังหวะ การเข้าไปร่วมรำรำ หรืออาจเป็นผู้ร้องเองในบางโอกาส รวมทั้งยังสามารถเลือกเพลงได้ การเปิดโอกาสเช่นนี้จึงทำให้ทั้งผู้ร้องและผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินผ่อนคลายอารมณ์เครียดในชีวิตประจำวันได้ด้วย ส่วนเพลงรำภาขาวสารนั้นแม้ว่าจะเป็นทำนองที่ซ้ำแต่ก็เป็นที่นิยมในชุมชนดังที่กล่าวแล้วในบทที่ ๔ เรื่องปัจจัยที่ส่งเสริมการโน้มน้าวใจ

บทร้องของเพลงบอกรับก็มีการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาที่เรียบง่าย กระชับ และใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบที่ใกล้ตัว ตลอดจนการใช้ศิลปะทางภาษาด้วยสำนวนโวหารต่างๆ ชวนให้เกิดความเพลิดเพลินและประทับใจ ตัวอย่างเช่นการบรรยายบรรยากาศตอนที่พระเวสสันดรบริจาคสองกุมาร

พฤษชาติก็อ่อนเอน
ห้วยธารละหานหิน
เป็นระลอกกระฉอกฉาน
เทวบนสวรรค์
บ้างก็โปรยบุปผามาลัย
ก็พอใจพระองค์

เขาพระสุเมรุก็หัวนไหว
กระแสน้ำทั้งห้วยใหญ่
ทุกตอนแม่น้ำไหล
ต่างก็พากันอำนวยชัย
ผ่านภพทองท่าทุกวิมาน
ก็ทำได้ ...เอ๋ย ..ดี"

(เพลงขอทาน)

หรือตอนที่กล่าวถึงการทดแทนพระคุณบิดามารดาว่าทดแทนอย่างไรก็ไม่หมด

พระท่านว่าน้ำมหาสมุทรเอามาเป็นหมึก	เอามาจารึกบรรยายพระคุณของท่าน
เอาแผ่นดินเป็นกระดาษ	เอาเขียนवादอักษรตัวสำคัญ
ว่าคำคุณโยเขียนใส่ลงทั่ว	อันพระคุณทูนหัวใส่ทั่วแผ่นดินนั้น
ไม่พอจะใส่มากมายเหลือประมาณ	เว้นแต่ลูกหลานไม่รู้คิดได้

(เพลงรำภาข้าวสาร)

การแทรกชีวิตสมัยใหม่ก็สร้างความบันเทิงได้เช่นกัน เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า เพลงบอกบุญเป็นของเก่า จึงมักบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในขณะนั้น แต่หากนำบทร้องของเก่ามา ร้องในปัจจุบันจะกลายเป็นเรื่องล้าสมัย ดังนั้นการที่พ่อเพลงแม่เพลงสอดแทรกชีวิตสมัยใหม่เข้าไปในบทร้องจะทำให้เกิดความรู้สึกแปลกใหม่และสร้างความบันเทิงใจให้เกิดขึ้นได้ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่แทรกสินค้าที่เกิดขึ้นใหม่ (ในยุคร่วมสมัยกับผู้ร้อง) ที่ปรากฏในบทร้อง อาทิ บุหรี ยี่ห้อ “เกล็ดทอง” ซึ่งเข้ามาแทนที่ยาสูบ หรือ สบู่ยี่ห้อ “ลักซ์” ที่เป็นสินค้าใหม่ในขณะนั้น

ไม้ขีดสักกล่องเกล็ดทองสักกล่อง	สบู่ลักซ์ซักเสื้อผ้า
ผมรับทั้งหมดปรากฏที่มี	น้ำปลากะปิเหล้าและยา

(เพลงขอทาน)

เพลงบอกบุญยังมีการสอดแทรกอารมณ์ขันในบางบทร้องซึ่งนอกจากจะทำให้ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินแล้วยังสร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะแก่ผู้ฟังได้ด้วย ดังตัวอย่าง บทร้องที่ผู้ร้องพยายามเกี้ยวให้ผู้ฟังบริจาคทานกับตนที่ผู้ร้องกล่าวถึงการทำทานว่าทำทานเพียงเล็กน้อยก็ไม่ใช่ไรถือเป็นการค่อยๆ สะสมบุญไป แต่ในตอนท้ายกลับพลิกความ คาดหมายด้วยการกล่าวว่าทำเล็กน้อยแค่ “ร้อยสองร้อย” ก็พอ ซึ่งเงินจำนวนนี้ในหมู่ชาวบ้าน ถือว่าเป็นเงินจำนวนค่อนข้างมาก ดังนั้นสิ่งที่กล่าวในตอนต้นกับตอนท้ายจึงเกิดจากความไม่ เข้ากัน (incongruity) และทำให้เกิดความบันเทิงได้

นานนานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา
ทำนิตทำน้อยค่อยค่อยทำ	กุศลจะนำไปวันหน้า

ทำนิตทำน้อยค่อยค่อยทำ

กุศลจะนำไปวันหน้า

ทำนิตทำน้อย สักร้อยสองร้อย

จะไม่คิดมากพวกฉันจะได้จาก. ไป

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้การใช้ไหวพริบปฏิภาณของผู้ร้องยังช่วยสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟังได้ด้วย ทำให้ผู้ฟังเกิดความพอใจและประทับใจ ตัวอย่างเช่นขณะที่ชาวบ้านให้แม่เพลงตีมน้ำ ชาวบ้านก็กล่าวว่าอย่าตีมน้ำมาก เพราะอาจจะทำให้ปวดปัสสาวะกลางทางได้ แม่เพลงจึงร้องได้ไปว่า

“กินน้ำมากไม่กลัวปวดเยี่ยว ก็แค่เสียบาทเดียวเท่านั้น”^{๑๔๔}

บุคลิกภาพผู้ร้องก็มีส่วนในการสร้างความบันเทิงเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น ในเทศกาลสงกรานต์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริกได้เดินทางไปร้องเพลงบอกบุญในตัวเมืองจังหวัดตราด ขณะกำลังเรียไร้ได้พบวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งกำลังสาดน้ำเล่นกัน เมื่อเห็นคณะเพลงบอกบุญ จึงกล่าวว่าขอให้ร้องเพลงให้ฟัง โดยได้ขอให้ร้อง “เพลงจ๊ะทิงจา” ซึ่งเป็นเพลงประกอบการ์ตูนเรื่อง สุดสาคร เป็นเพลงสำหรับเด็ก ปรากฏว่าแม่เพลงชุน ทวีผล อายุ ๗๒ ปี ร้องและเต้นเพลงจ๊ะทิงจานั้นอย่างสนุกสนาน ทำให้มีผู้มาร่วมร้องและเต้นกับแม่เพลงเป็นจำนวนมาก สร้างความบันเทิงและความประทับใจแก่ผู้อยู่ในเหตุการณ์ได้ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะการที่ผู้ร้องมีอายุถึง ๗๒ ปี แต่ร้องและเต้นเพลงสำหรับเด็กซึ่งต้องเลียนแบบท่าทางของเด็ก ทำให้เกิดความไม่เข้ากันซึ่งสร้างอารมณ์ขันได้

สรุปว่าเพลงบอกบุญมีบทบาทต่อสังคมจังหวัดตราดอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม บทบาทดังกล่าวทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตามมา เพราะทำให้ชาวบ้านแบ่งงานและร่วมกันทำงานด้วยความสามัคคี นอกจากนี้เพลงบอกบุญยังมีบทบาทในด้านการให้ความหวังและชดเชยความขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน ส่วนบทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้านนั้นชาวบ้านได้ใช้เพลงบอกบุญในการประกาศวันสงกรานต์และเป็นสื่อกลางในการแจ้งความขาดแคลนของวัดแก่ชุมชน และสุดท้าย

^{๑๔๔} คำห้อยนำสาธารณะ ที่ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด

เพลงบอกรบญยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นหนึ่งใจกันแก่ชุมชนในวันสงกรานต์ด้วยวรรณศิลป์
ท่วงทำนองและดนตรีที่คนในชุมชนชื่นชอบ การแทรกอารมณ์ขัน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้ฟัง
ได้มีส่วนร่วมในการร้องกับคณะเพลง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเพลงบอกรบญเป็นส่วนหนึ่งของ
วัฒนธรรมในชุมชนและมีอิทธิพลต่อสถาบันทางสังคม จึงทำให้เพลงบอกรบญยังคงดำรงอยู่ใน
สังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย